

Носко Микола

ORCID 0000-0001-9903-9164
Scopus-Author ID 56880089100
Researcher ID C-6263-2017

Доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член (академік) НАПН України, радник ректора,
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка (Чернігів, Україна)
E-mail: Mykola.Nosko@gmail.com

Дейкун Микола

ORCID 0009-0008-1359-537X

Кандидат медичних наук, професор,
професор кафедри біології,
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка (Чернігів, Україна)
E-mail: deikun@ukr.net

Носко Юлія

ORCID 0000-0003-1077-8206
Researcher ID AAT-8354-2021
Scopus-Author ID 56880366900

Доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри дошкільної та початкової освіти,
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка (Чернігів, Україна)
E-mail: ulianosko5@gmail.com

ОБҐРУНТУВАННЯ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ ДО ДЕФІНІЦІЇ ПОНЯТТЯ ТЕРМІНУ «ЗДОРОВ'Я»

У даному дослідженні доведена важливість осучаснення тлумачення поняття терміну «Здоров'я» для майбутнього спільноти. Це викликано, по перше, цілим спектром цивілізаційних процесів які відбуваються та суттєво впливають на громадське здоров'я. Зокрема, призводять до погіршення стану здоров'я населення та демографічної ситуації, зростаючого розповсюдження хронічних хвороб, глобальних катастроф та супроводжуються розвитком сучасних технологій (ДНК-аналіз, штучний інтелект, розумні гаджети тощо), що, в свою чергу, сприяє інформаційному перевантаженню та стресам, застосування алгоритмів, заснованих на критеріях здоров'я для моніторингу стану людини; по друге – не відповідністю науковій точності, практичним застосуванням, міждисциплінарною узгодженістю, індивідуалізацією та соціалізацією трактування поняття терміну «Здоров'я».

Сучасне визначення здоров'я – це основа для технологій, політики, здатність до життя в умовах невизначеності та особистості відповідальності. Без чіткого визначення неможливо формувати стійкість суспільства до нових викликів, розвивати превентивний напрямок, оцінювати ефективність штучного інтелекту в діагностиці, вимірювати рівень здоров'я популяції, порівнювати дані між країнами тощо. Визначення поняття терміну «Здоров'я», на сучасному етапі розвитку суспільства, розглядається як важливий інструмент для покращення якості життя людства.

Ключові слова: здоров'я, функціональне благополуччя, рухове благополуччя, психічне благополуччя, соціальне благополуччя, здатність до адаптації, здатність до опору, чинники оточуючого середовища, чинники сфер життєдіяльності, стан, процес, хвороби, вади.

Постановка проблеми. Сучасні визначення поняття терміну «Здоров'я» повинні враховувати складність людської природи та виклики ХХІ століття (від кліматичних змін до цифровізації). В останні два десятиліття, суттєвих, системних досліджень в частині осучаснення визначення поняття «Здоров'я» не проводилося.

Аналіз основних досліджень й публікацій. Поняття терміну «Здоров'я» як науковий термін розвивалося поступово в різних культурах і епохах. Якщо говорити про історичні витoki поняття терміну «Здоров'я», то воно існувало ще в давніх цивілізаціях.

Зокрема, Гіппократ (близько 460-370 р. до н. е.) розглядав «Здоров'я» як рівновагу чотирьох рідин організму (крові, слизу, жовтої та чорної жовчі), а Авіценна (980-1037 рр.) у своєму трактаті «Канон лікарської науки» описував «Здоров'я» як гармонію між внутрішніми процесами організму та навколишнім середовищем.

Вважаємо, що науки «не стоять на місці», постійно і динамічно розвиваються, а в процесі їх еволюції удосконалюється та осучаснюється і термінологія.

Не зважаючи на те, що термін «Здоров'я», як наукове поняття, формувався протягом століть, перше офіційне його визначення в сучасному розумінні, на міжнародному рівні було запропоноване Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ) у 1948 році. Відповідно до Статуту ВООЗ, «Здоров'я» визначається як: «Стан повного фізичного, психічного і соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб або фізичних вад» [1; 2; 14].

Це визначення стало фундаментальним у сфері громадського здоров'я та медицини, оскільки воно вперше підкреслило багатовимірність здоров'я, виходячи за рамки суто біологічного підходу.

Кількість визначень поняття «Здоров'я» надзвичайно велика, і їх точна кількість невідома, оскільки різні науковці, організації та дисципліни формулювали свої трактування залежно від контексту.

За даними досліджень встановлено, що у 1980-х роках дослідники підраховували, що існує щонайменше 50 визначень поняття «Здоров'я» у межах медичних і соціальних наук, в той же час у науковій літературі налічується понад 100 різних визначень здоров'я, а у 2006 році різні дослідники зафіксували близько 300 різних підходів до визначення поняття терміну «Здоров'я», включаючи медичні, соціальні, біологічні, екологічні, філософські та навіть духовні трактування [1; 2; 7; 10].

Мета дослідження – обґрунтувати сучасну дефініцію поняття терміну «Здоров'я».

Виклад основного матеріалу дослідження. Перелік основних підходів, що використовуються для формування визначення поняття терміну «Здоров'я»:

- біомедичний підхід – здоров'я як відсутність хвороби (традиційна медицина);
- функціональний підхід – здоров'я як здатність організму виконувати свої функції;
- суб'єктивний підхід – здоров'я як самопочуття людини;
- соціальний підхід – здоров'я як здатність адаптуватися до соціальних і екологічних умов;
- голістичний підхід – поєднання фізичного, психічного, соціального та духовного аспектів.

Визначення запропоноване ВООЗ у 1948 році є найбільш цитованим. Проте це визначення теж піддається критиці через його ідеалістичність і складність вимірювання. Тому поняття терміну «Здоров'я» залишається відкритим для подальших уточнень і наукових дискусій.

Нашими дослідженнями підтверджується теза, що визначення поняття терміну «Здоров'я» запропоноване ВООЗ не є ідеальним, точним, всеохоплюючим, вичерпним і повністю завершеним.

Перша пропозиція стосується вживання словосполучення «повного... благополуччя» – може бути сприйнята як утопічне і на практиці досконалий стан рідкісний. Можливо краще вживати: «оптимальне» або «достатнє для якісного життя». Тому вважаємо, що слово «повного» не варто вживати. А визначення поняття терміну «Здоров'я» буде звучати так – «Стан фізичного, психічного і соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб або фізичних вад» [8; 9; 11].

Друга пропозиція стосується вживання виразу обґрунтований сумнів, чи доцільно і правильно вживається слово «фізичного... благополуччя». Враховуючи, що у визначенні ВООЗ є термін «фізичного», який, здебільшого, стосується не живих тіл, тому пропонуємо замінити його на слово «функціонального» і це суттєво змінить зміст визначення поняття «Здоров'я» [10; 13].

Пропозиція ґрунтується на тому, що фізичне благополуччя передбачає стан тіла, органів та систем, їхню анатомічну та фізіологічну цілісність, а функціональне благополуччя більше орієнтується на здатність організму виконувати певні функції, навіть якщо є певні фізичні відхилення.

Наприклад, людина з ампутованою кінцівкою може мати порушене фізичне благополуччя, але завдяки адаптації та реабілітації зберігати функціональне благополуччя.

Переваги заміни:

- Визначення стане більш гнучким і відповідатиме сучасному баченню здоров'я як здатності адаптуватися до змін (Концепція здоров'я як адаптації, запропонована ВООЗ у 2011 році).

- Не буде суперечності щодо того, що абсолютно повне фізичне благополуччя – це ідеал, який майже неможливо досягти.

Можливий компроміс:

Щоб уникнути надмірної зміни суті визначення, можна використати подвійний термін: «Здоров'я – це стан повного фізичного та функціонального, психічного і соціального благополуччя...». Це дозволить враховувати як стан тіла, так і його здатність ефективно функціонувати в різних умовах.

Так, окремими авторами рекомендується використовувати словосполучення «фізичного та функціонального» у визначенні здоров'я, що може зробити його більш точним і всеосяжним.

Чому це доцільно?

1. Фізичне здоров'я охоплює стан організму, його структурну цілісність, відсутність захворювань або патологій.

2. Функціональне здоров'я зосереджується на здатності організму виконувати життєві функції, навіть за наявності певних фізичних відхилень або хронічних станів.

Часто виникають сумніви, а чи доцільно, у визначенні поняття «Здоров'я» замінити слова «фізичне благополуччя» на «функціональне та рухове благополуччя». На наш погляд у визначенні поняття «здоров'я» необхідно замість слова «фізичне» вживати слова «функціональне та рухове», що, в комплексі зі словами «психічного і соціального» значно точніше характеризує благополуччя людини.

Обґрунтування пропозиції щодо вживання термінів «функціональне та рухове благополуччя» замість «фізичного благополуччя» має глибокий сенс і відповідає сучасним тенденціям до більш точного та інклюзивного мовлення.

Ось детальний аналіз додаткового обґрунтування запропонованої пропозиції:

– акцент на функціональності.

Термін «функціональне» підкреслює здатність організму ефективно виконувати життєві завдання (дихання, пересування, травлення), а не лише відсутність хвороб чи вад.

Приклад: Людина з інвалідністю може мати високий рівень функціонального благополуччя завдяки адаптивним технологіям, навіть якщо є структурні обмеження.

– рухова автономія як критерій. «Рухове благополуччя» конкретизує важливість свободи пересування, координації та фізичної активності для якості життя.

Приклад: Для літньої людини здатність самостійно підніматися сходами – ключовий показник рухового благополуччя.

– уникнення редукціонізму. Слово «фізичне» часто асоціюється з анатомією та біомеханікою, тоді як «функціональне» охоплює також фізіологічні процеси (наприклад, метаболізм, імунну відповідь).

Це доречно в медичній реабілітації: опис результатів лікування («пацієнт досяг функціонального покращення»), геронтології: оцінка якості життя літніх («рухове благополуччя дозволяє зберігати незалежність»), спортивній науці: аналіз ефективності тренувань («поліпшення рухової координації») тощо.

Що це змінить?

- Визначення стане менш ідеалізованим і більш практичним.

- Воно визнаватиме, що людина може бути здоровою навіть із певними фізичними вадами або хронічними захворюваннями, якщо вона зберігає здатність функціонувати.

- Це відповідає сучасним підходам до охорони здоров'я, зокрема концепції «Здоров'я як адаптація» (W. Machteid Huber, 2011).

Незважаючи на наявність таких тверджень не погоджуємось із доцільністю використання слова «фізичного», а наполягаємо на його заміні на словами «функціонального, рухового».

Після таких змін визначення поняття терміну «Здоров'я» буде звучати так – «Стан функціонального, рухового, психічного і соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб або фізичних вад».

Третя пропозиція щодо тексту визначення поняття терміну «Здоров'я» запропонованого ВООЗ стосується фрази «фізичних вад». Відповідно до існуючої класифікації вади людини можна класифікувати за різними критеріями залежно від їхньої природи, походження та впливу на особистість і суспільство [3; 4; 11].

Зокрема, за природою походження:

- Фізичні вади – вроджені або набуті дефекти тіла (інвалідність, вади зору, слуху, опорно-рухового апарату).

- Психічні вади – порушення психічного розвитку або психічні розлади (депресія, шизофренія, аутизм).

- Моральні вади – негативні риси характеру, що суперечать етичним нормам (брехливість, жорстокість, егоїзм).

За рівнем впливу на людину та суспільство:

- Індивідуальні – впливають на саму людину (низька самооцінка, залежності).

- Соціальні – шкодять взаємодії з іншими людьми (агресія, маніпулятивність, байдужість).

За ступенем виправності:

- Незворотні – вроджені чи набуті стани, що не піддаються виправленню (деякі генетичні захворювання, ампутації).

- Частково зворотні – піддаються корекції або компенсації (деякі психічні розлади, залежності, ожиріння).

- Зворотні – можуть бути виправлені через виховання, освіту, самоконтроль (лінощі, заздрість, невихованість).

За сферами прояву:

- Фізіологічні – пов'язані зі станом організму (слабке здоров'я, хронічні хвороби).

- Психологічні – впливають на внутрішній світ і поведінку (невпевненість, депресія).

- Етичні – проявляються в моральних вчинках (зрада, лицемірство).

- Інтелектуальні – обмежують мислення та здатність до аналізу (недалекоглядність, догматизм).

Класифікація свідчить про розмаїття вад людини, а не обмежується лише фізичними вадами як це сказано у визначенні ВООЗ. Тому пропонуємо виключити слово «фізичних», а залишити лише слово «вад».

Після таких змін визначення поняття терміну «Здоров'я» буде звучати так – «Стан функціонального, рухового, психічного і соціального благополуччя, відсутність хвороб або вад».

Четверта пропозиція. Враховуючи, що людина є частиною біосфери, тому її здоров'я залежить від комплексного впливу зовнішнього середовища, тобто незалежних від людини умов та сфер життєдіяльності, тобто від залежних від людини умов, її власних рішень, дій та здатності організму адаптуватися до них. Адаптація людини до чинників оточуючого середовища та сфер життєдіяльності – це комплексний процес пристосування організму, психіки та соціальної поведінки до умов зовнішнього середовища та різних аспектів життя.

Крім того, адаптація людини до несприятливих умов – це сукупність механізмів гомеостатичної, поведінкової та соціальної регуляції, спрямованих на мінімізацію руйнівного впливу зовнішніх і внутрішніх факторів шляхом зміни функціонування організму, психічних реакцій та стратегій взаємодії з оточенням.

Тому необхідно враховувати не тільки вплив чинників зовнішнього середовища та сфер життєдіяльності, але і здатність людського організму чинити їм опір, а також здатність адаптуватися та протистояти їх негативному впливу на здоров'я людини. Це важливо тому, що сучасна людина вимушена адаптуватися, чинити опір чинникам та викликам зовнішнього середовища та сфер життєдіяльності, які надзвичайно швидко і часто змінюються [3; 5; 15; 16].

Так, у 2011 році ВООЗ актуалізувала концепцію здоров'я через призму адаптації, хоча вона не була оформлена як окремий офіційний документ. Основна ідея висвітлювалася в контексті глобальних змін клімату, соціальних детермінант здоров'я та стресу. Суть концепції здоров'я як адаптації (ВООЗ, 2011–2015 рр.) полягає у твердженні – адаптація як основа здоров'я, а здоров'я розглядається не як статичний стан, а як динамічна здатність організму та суспільства пристосовуватися до фізичних (екологічних, кліматичних) змін, психосоціальних стресових факторів та економічних та політичних криз тощо.

Доведено, що здатність людини до адаптації є важливою характеристикою людського організму і суттєво впливає на його здоров'я і це також необхідно враховувати при формулюванні визначення поняття терміну «Здоров'я». Тому ці аспекти враховані у запропонованій, новій редакції визначення поняття терміну «Здоров'я».

З врахуванням цього визначення набуде такого вигляду: «Здоров'я – це стан функціонального, рухового, психічного і соціального благополуччя, відсутність хвороб або вад, здатність до адаптації».

П'ята пропозиція стосується впливу на здоров'я людини чинниками зовнішнього середовища та сфер життєдіяльності. Дослідженням встановлено, що у запропонованому ВООЗ тексті визначення поняття терміну «Здоров'я» не враховані взаємовідносини людини з чинниками зовнішнього середовища (фізичні, хімічні, біологічні, повітря, вода, клімат, інфраструктура, суспільні та соціально-економічні норми тощо) та чинниками сфер життєдіяльності (індивідуальні звички, професійні – сукупність видів діяльності, спілкування, харчування, відпочинок, творчість, соціальні, культурні, економічні аспекти тощо), які впливають на здоров'я людини і в значній мірі його формують.

Зовнішнє середовище – це об'єктивне (існує незалежно від людини), тобто «де» і «у яких умовах» живе і працює людина, а сфера життєдіяльності це суб'єктивне (залежить від дій людини), тобто «що» і «як» робить людина. Тобто ці поняття не тотожні, хоча існують у постійній динамічній взаємодії. Тому для точного аналізу важливо розрізняти: що є умовами, у яких людина живе і діє (середовище) людина та що належить до дій/вибору людини (життєдіяльність).

У процесі дослідження та розробки визначення поняття терміну «Здоров'я» використані наступні наукові підходи та вимоги до розробки визначень понять та термінів: системний підхід, комплексний підхід, біомедичний підхід, функціональний підхід, суб'єктивний підхід, соціальний підхід, голістичний підхід, доступність, точність, стислість, причинно наслідкове обґрунтування тощо.

Враховуючи всі результати дослідження сформулювали кінцевий варіант обґрунтованого та оновленого визначення поняття терміну «Здоров'я»: *«Здоров'я – це стан функціонального, рухового, психічного і соціального благополуччя, відсутність хвороб або вад, здатність до адаптації та опору негативним чинникам оточуючого середовища та сфер життєдіяльності»*.

Запропоноване визначення поняття терміну «Здоров'я» складене з врахуванням компонентів функціональності та обмеження життєдіяльності Міжнародної класифікації функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я (МКФ) та Міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я дітей і підлітків (МКФ-ДП). МКФ схвалена усіма 191 членами 22 травня 2001 року під час 54-ї Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я. Міністерство охорони здоров'я України впроваджує МКФ та МКФ-ДП в Україні [3; 4].

Чому вважаємо, що такий підхід до тлумачення поняття «Здоров'я» є сучаснішим?

По перше – робимо акцент на можливостях, а не відхиленнях. Термін «фізичне благополуччя» часто асоціюється з відсутністю хвороб, тоді як «функціональне» зосереджується на здатності людини виконувати життєво важливі дії (обслуговувати себе, працювати, займатися улюбленими справами тощо).

Приклад: Людина після інсульту може мати структурні ушкодження, але досягти високого рівня функціонального благополуччя завдяки реабілітації.

По друге – акцентуємо, що рух це основа якості життя, а «Рухове благополуччя» підкреслює ключову роль руху для здоров'я, від мікрорівня (клітинний обмін) до макрорівня (соціальна активність).

Контраст: «Фізичне здоров'я» часто зводиться до аналізів і діагнозів, ігноруючи рухову автономію.

По третє – намагаємось відповідати міжнародним трендам. У західній літературі вже вживають поняття функціональне здоров'я «functional health» (ВООЗ) та рухове благополуччя «movement wellness» (у спортивній медицині) [3; 5].

Приклад: Концепція здорового старіння («Healthy Ageing») запропонованої ВООЗ робить акцент саме на функціональній автономії літніх людей.

Крім того у запропонованому визначенні застосований прийом логістичної структури. Тобто в редакцію цього варіанту визначення включені та об'єднані як стан (благополуччя) так і процес (опір). У запропонованому ВООЗ тексті визначення поняття терміну «Здоров'я» включено тільки стан, а процес тобто взаємовідносини людини з чинниками зовнішнього середовища та сфер життєдіяльності не враховані.

Таким чином, в результаті дослідження, запропоновано визначення поняття яке складається з двох частин:

1. Здоров'я – це стан функціонального, рухового, психічного та соціального благополуччя, відсутність хвороб або вад це є стан;
2. Здоров'я як здатність до адаптації та ефективного опору руйнівним чинникам оточуючого середовища та життєдіяльності це є процес.

Таке формулювання, на наш погляд, більш точно відображає реальність і акцентує на здатності людини до адаптації, а не лише на відсутності хвороб та вад.

Доречно зауважити, що в науковій літературі та практиці охорони здоров'я використовується термін «функціональне здоров'я» яке можна трактувати як:

1. Здатність організму виконувати необхідні функції – зокрема, збереження фізичних, психічних і когнітивних можливостей, що дозволяють людині вести активне життя.

2. Оцінка здоров'я не лише за відсутністю хвороб та вад, а й за рівнем працездатності та якості життя – наприклад, навіть за наявності хронічних захворювань людина може залишатися функціонально здоровою, якщо зберігає здатність до самообслуговування, праці та соціальної активності.

3. Компонент громадського здоров'я – концепція функціонального здоров'я може бути корисною для аналізу впливу різних політик і середовищних факторів на стан здоров'я населення [7; 14; 15; 16].

Таким чином, це ще раз підтверджує, що запропоноване поняття більш перспективне і яке може допомогти у формуванні нових підходів до оцінки та підтримки здоров'я населення.

На думку окремих науковців термін «рухове здоров'я» має право на вживання, хоча він не є загальноприйнятим у класичних медичних чи біологічних визначеннях здоров'я. Його можна розглядати як окремий аспект загального здоров'я, що пов'язаний із:

1. Опорно-руховою активністю – станом кістково-м'язової системи, рухових навичок, координації, сили, витривалості тощо.
2. Руховою активністю та її впливом на здоров'я – можливістю людини здійснювати рухи, підтримувати активний спосіб життя та уникати гіподинамії.
3. Якістю рухової функції – здатністю до ефективного пересування, виконання побутових і професійних завдань, профілактикою рухових порушень [3; 4].

Якщо ввести чітке визначення, термін «рухове здоров'я» може бути корисним у сфері:

- Фізичної культури та спорту – для оцінки рухових можливостей і впливу активного способу життя на здоров'я.
- Громадського здоров'я – як індикатор рівня рухової активності населення та попередження гіподинамії.
- Реабілітації та медицини – для визначення критеріїв відновлення після травм чи захворювань.

Таким чином, «рухове здоров'я» може бути використано як термін, але його зміст слід чітко визначити, щоб уникнути плутанини з фізичним здоров'ям або загальним поняттям «здоров'я».

У процесі дослідження ми, звичайно, розуміли, що до офіційного введення в постійне користування запропонованого визначення поняття терміну «Здоров'я» можуть виникати окремі непорозуміння та недоречності. Зокрема, втрата універсальності, що може привести до ускладнення комунікації між фахівцями різних країн. Термін «фізичне благополуччя» звичний у міжнародних документах (наприклад, ВООЗ використовує термін фізичне здоров'я «physical health»), охоплює не всі аспекти. «Функціональне та рухове» може не включати, наприклад, стан шкіри, волосся або біль, не пов'язаний із рухом. Як варіант рішення – додати «сенсорне благополуччя» для органів чуттів, суб'єктивність поняття «благополуччя» важче виміряти об'єктивно, ніж «здоров'я» (яке має чіткі медичні критерії) і тому є компромісний варіант тобто поєднання термінів: «Фізичне благополуччя (функціональний та руховий стан)», уточнення контексту, наприклад, для дітей: «Руховий розвиток і фізіологічна резистентність» та для хронічних хворих: «Функціональна автономія та клінічні показники» тощо [3; 5; 12].

Коли традиційний термін ще потрібний? Клінічні дослідження де для стандартизації даних іноді доводиться використовувати звичні терміни («physical health» у міжнародних базах PubMed), юридичні документи – у Законах України (наприклад, про реабілітацію) поки переважає термін «фізичне здоров'я», широка аудиторія – у масовій комунікації (наприклад, соціальні кампанії) простіше використовувати звичні формулювання тощо.

Пропонуємо поступово впроваджувати зміни, поєднувати терміни фізичне благополуччя (функціональний стан та рухова автономія), уточнювати контекст для дітей: «Руховий розвиток і функціональна резистентність» та для літніх: «Функціональна незалежність і мобільність», використовувати у вузько-профільних текстах, у наукових статтях, методиках реабілітації, навчальних програмах тощо [3; 5; 12].

Приклади коректного вживання: замість: «Оцінка фізичного благополуччя пацієнтів» краще: «Аналіз функціональних можливостей та рухової активності», замість: «Погіршення фізичного здоров'я» краще: «Зниження функціональної автономії та рухової координації» тощо.

Прогресивність даної пропозиції є, особливо, для персоніфікованої медицини (акцент на індивідуальні можливості, а не норми) та інклюзивного підходу (врахування потреб людей з інвалідністю) тощо. Разом із тим для масової комунікації поки доречніше поєднувати традиційні та нові терміни, поступово впроваджуючи зміни. Але для тих хто розробляє документи або проводить дослідження, рекомендуємо сміливо впроваджувати нову термінологію з чіткими визначеннями. Це допоможе змінити парадигму.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

1. У запропонованому визначенні поняття «Здоров'я», порівняно з визначенням ВООЗ:
 - вилучили слово «повного»;
 - замінили слово «фізичного» словами «функціонального, рухового» та замінили слова «фізичних вад» на слово «вад»;
 - доповнили словами «здатність до адаптації та опору негативним чинникам оточуючого середовища та сфер життєдіяльності».
2. У запропонованому визначенні поняття «Здоров'я», порівняно з визначенням ВООЗ включені та об'єднані як стан (благополуччя) так і процес (опір).
3. Оптимізований варіант визначення, за нашими дослідженнями, наступний – «Здоров'я – це стан функціонального, рухового, психічного і соціального благополуччя, відсутність хвороб або вад, здатність до адаптації та опору негативним чинникам оточуючого середовища та сфер життєдіяльності».
4. Переваги запропонованого визначення – наукова коректність тобто чітко розмежовані стан і процеси, практичність тобто відкидає утопічність «повного благополуччя», відповідає передовим концепціям на кшталт антикрихіткої медицини.
5. Рекомендуємо сміливо впроваджувати нову термінологію з чіткими визначеннями. Це допоможе змінити парадигму.

References

1. Безпалько О. В. Основи громадського здоров'я: теорія і практика: навч. метод. посіб. /за заг. ред. О. В. Безпалько. Ужгород: БАТ «Патент», 2008. 322 с.
Bezpalenko O. V. (2008). *Osnovy hromadskoho zdorovia: teoriia i praktyka* [Fundamentals of public health: theory and practice]: navch. metod. posib. /za zah. red. O. V. Bezpalenko. Uzhhorod: VAT «Patent». 322 S. [in Ukrainian].
2. Всесвітня організація охорони здоров'я. 2023 р. *Звіт про діяльність Бюро Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) в Україні протягом 2023 року*. [World Health Organization. 2023. Report on the activities of the World Health Organization (WHO) Office in Ukraine in 2023]. Офіс ВООЗ в Україні. 10 жовтня 2023 р. URL: <https://www.who.int/ukraine>
Vsesvitnia orhanizatsiia okhorony zdorovia (2023). *Zvit pro diialnist Biuro Vsesvitnoi orhanizatsii okhorony zdorovia (VOOZ) v Ukraini protiahom 2023 roku*. Ofis VOOZ v Ukraini. 10 zhovtnia 2023. Retrieved from: <https://www.who.int/ukraine>
3. Всесвітня організація охорони здоров'я. Міжнародна класифікація функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я (МКФ). Женева: 2001. URL: <https://www.who.int/classifications/icf/en/>
Vsesvitnia orhanizatsiia okhorony zdorovia (2001). *Mizhnarodna klasyfikatsiia funktsionuvannia, obmezhenia zhyttiedialnosti ta zdorovia (MKF)*. [World Health Organization. International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF)]. Zheneva. Retrieved from: <https://www.who.int/classifications/icf/en/>
4. Всесвітня організація охорони здоров'я. Міжнародна класифікація функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я дітей і підлітків (МКФ-ДП). Женева: 2007. URL: <https://www.who.int/classifications/icf/en/>
Vsesvitnia orhanizatsiia okhorony zdorovia (2007). *Mizhnarodna klasyfikatsiia funktsionuvannia, obmezhen zhyttiedialnosti ta zdorovia ditei i pidlitkiv (MKF-DP)*. [World Health Organization. The International Classification of Functioning, Disability and Health of Children and Adolescents (ICF-DA)]. Zheneva. Retrieved from: <https://www.who.int/classifications/icf/en/>
5. Денисенко М. П., Долот В. Д. Здоров'я як економічна категорія. Економіка та держава. 2017. № 4. С. 29-31.
Denysenko M. P., Dolot V. D. (2017). *Zdorovia yak ekonomichna katehoriia*. [Health as an economic category]. Ekonomika ta derzhav. № 4. S. 29-31. [in Ukrainian].
6. Дейкун М. Законодавче забезпечення організації та функціонування системи громадського здоров'я. Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. 2024. 25(181). С. 210-218.
Deikun M. (2024). *Zakonodavche zabezpechennia orhanizatsii ta funktsionuvannia systemy hromadskoho zdorovia*. [Legislative support for the organization and functioning of the public health system]. Visnyk Natsionalnoho universytetu «Chernihivskiy kolehium» imeni T. H. Shevchenka. Serii: Pedagogichni nauky. 25(181). S. 210-218. [in Ukrainian].

7. Долот В. Д. Здоров'я як економічна категорія: фактори, що впливають на рівень здоров'я населення та охорону здоров'я. Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 1. С. 74-76.
Dolot V. D. (2016). Zdorovia yak ekonomichna katehoriia: faktory, shcho vplyvaiut na riven zdorovia naselennia ta okhoronu zdorovia. [Health as an economic category: factors influencing the level of population health and health care]. Investytsii: praktyka ta dosvid. № 1. S. 74-76. [in Ukrainian].
8. Дубогай О. Д., Альошина А. І., Лавринюк В. Є. Основні поняття й терміни здоров'язбереження та фізичної реабілітації в системі освіти: навч. посіб. Для студ. вищ. навч. закл. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. 296 с.
Dubohai O. D., Alosyna A. I., Lavryniuk V. Ye. (2011). Osnovni poniattia y termyny zdoroviazberezhennia ta fizychnoi reabilitatsii v systemi osvity [Basic concepts and terms of health promotion and physical rehabilitation in the education system]: navch. posib. Dlia stud. vyshch. navch. zakl. Luts'k: Volyn. nats. un-t im. Lesi Ukrainky. 296 s. [in Ukrainian].
9. Єжова О. Д. До питання трактування понять педагогіки здоров'я. Рідна школа. 2017. № 1-2. С. 23-26.
Yezhova O. D. (2017). Do pytannia traktuvannia poniat pedahohiky zdorovia [On the issue of interpreting the concepts of health education]. Ridna shkola. № 1-2. S. 23-26. [in Ukrainian].
10. Завидівська О. І. Професійна підготовка майбутніх менеджерів: теоретико методичний аспект формування готовності до створення здоров'яорієнтованого середовища організацій: монографія; наук. ред. д-ра пед. наук, проф. М. О. Носка. Чернігів-Львів: Простір-М, 2020. 642 с.
Zavydivska O. I. (2020). Profesiina pidhotovka maibutnikh menedzheriv: teoretyko metodychnyi aspekt formuvannia hotovnosti do stvorennia zdoroviaorientovanoho seredovyscha orhanizatsii [Professional Training of Future Managers: Theoretical and Methodological Aspect of Forming Readiness to Create a Health-oriented Environment of Organizations]: monohrafiia; nauk. red. d-ra ped. nauk, prof. M. O. Noska. Chernihiv-Lviv: Prostir-M. 642 s. [in Ukrainian].
11. Завидівська Н. Н., Завидівська О. І. Соціальна потреба у формуванні здоров'язбережувального стилю поведінки студентів. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 15 «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)»: зб. наук. праць. 2020. Вип. 3К (123). С. 168-172.
Zavydivska N. N., Zavydivska O. I. (2020). Sotsialna potreba u formuvanni zdoroviazberezhuvального stylu povedinky studentiv. [The social need for the formation of a health-saving style of student behavior]. Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomana. Serii № 15 «Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport)»: zb. nauk. prats. Vyp. 3K (123). S. 168-172. [in Ukrainian].
12. Мажак М. І. Категорійно-понятійний апарат дослідження якості життя, пов'язаної зі здоров'ям, економічною активністю населення України. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2013. № 12.
Mazhak M. I. (2013). Katehoriino-poniatiinyi aparat doslidzhennia yakosti zhyttia, poviazanoi zi zdoroviam, ekonomichnoiu aktyvnistiui naselennia Ukrainy. [Categorical and conceptual apparatus for studying the quality of life related to health and economic activity of the population of Ukraine]. Derzhavne upravlinnia: udoskonallennia ta rozvytok. № 12. [in Ukrainian].
13. Носко М. О., Носко Ю. М. Рухові якості: проблеми термінологічного апарату. Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. 2024. 25(181). С. 43-49.
Nosko M. O., Nosko Yu. M. (2024). Rukhovi yakosti: problemy terminolohichnoho aparatu. [Motor skills: problems of terminology]. Visnyk Natsionalnoho universytetu «Chernihivskiy kolehium» imeni T. H. Shevchenka. Serii: Pedahohichni nauk.. 25(181). S. 43-49. [in Ukrainian].
14. Про систему громадського здоров'я: Закон України від 30 червня 2023 р. № 2573-IX. Відомості Верховної Ради України. 2023. № 33 Ст. 467.
Pro systemu hromadskoho zdorovia: Zakon Ukrainy vid 30 chervnia 2023. [On the public health system: Law of Ukraine of June 30, 2023]. № 2573-IX. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2023. № 33 St. 467. [in Ukrainian].
15. Про схвалення Стратегії розвитку системи охорони здоров'я на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2025 р. № 34-р.
Pro skhvalennia Stratehii rozvytku systemy okhorony zdorovia na period do 2030 roku ta zatverdzhennia operatsiinoho planu zakhodiv z yii realizatsii u 2025-2027 rokakh. [On approval of the Healthcare System Development Strategy for the period up to 2030 and validation of the operational plan for its implementation in 2025-2027. The Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17 sichnia 2025 r. № 34-r. [in Ukrainian].
16. Стратегія сталого розвитку «Україна-2020». Схвалено Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015.
Stratehiia staloho rozvytku «Ukraine-2020». [Sustainable Development Strategy «Ukraine-2020»]. Skhvaleno Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 12 sichnia 2015 roku № 5/2015. [in Ukrainian].

Nosko Mykola

ORCID 0000-0001-9903-9164
Researcher ID C-6263-2017
Scopus-Author ID 56880089100

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Active member of the National Academy of
Pedagogical Sciences of Ukraine,
Rector's Adviser of T.H. Shevchenko
National University «Chernihiv Colehium»
T.H. Shevchenko National University
«Chernihiv Colehium» (Chernihiv, Ukraine)
E-mail: Mykola.Nosko@gmail.com*

Deikun Mykola

ORCID 0009-0008-1359-537

*Candidate of medical sciences, professor
Professor of the Department of Biology
T.H. Shevchenko National University
«Chernihiv Colehium» (Chernihiv, Ukraine)
E-mail: deikyn@ukr.net*

Nosko Yuliya

ORCID 0000-0003-1077-8206
Researcher ID AAT-8354-2021
Scopus-Author ID 56880366900

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor at the Department of preschool and primary education,
T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: ulianosko5@gmail.com*

**JUSTIFICATION OF MODERN APPROACHES TO THE DEFINITION
OF THE TERM «HEALTH»**

This study proves the importance of modernizing the interpretation of the term «Health» for the future of society. This is caused, firstly, by a whole range of civilizational processes that are occurring and significantly impacting public health. Specifically, they lead to a deterioration of the population's health and demographic situation, the growing prevalence of chronic diseases, global disasters, and are accompanied by the development of modern technologies (DNA analysis, artificial intelligence, smart gadgets, etc.), which, in turn, contribute to information overload and stress, as well as the application of algorithms based on health criteria to monitor a person's condition. Secondly, it is caused by the discrepancy with scientific accuracy, practical application, interdisciplinary coherence, individualization, and socialization of the interpretation of the term «Health».

The modern definition of health is the foundation for technologies, policies, the ability to live in conditions of uncertainty, and personal responsibility. Without a clear definition, it is impossible to form the resilience of society to new challenges, develop preventive directions, assess the effectiveness of artificial intelligence in diagnostics, measure the health level of the population, compare data between countries, and so on. The definition of the term «Health» at the current stage of society's development is considered an important tool for improving the quality of human life.

Keywords: *health, functional well-being, physical well-being, mental well-being, social well-being, ability to adapt, ability to resist, environmental factors, life activity sphere factors, condition, process, diseases, defects.*

Стаття надійшла до редакції 08.01.2025

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Грищенко С. В.